

Hz. Peygamber'in Olumlu Dil ve Düşünce Arasında Kurduğu Bağ

From the Window of Positive Psychology the Link That the Prophet Established Between Positive Language and Thought

İbrahim GÖKÇE*

Öz

İslam dini toplumun beden ve ruh sağlığını korumak için birtakım tedbirler almıştır. Özellikle ruh sağlığını korumayı hedefleyen Hz. Peygamber, bu bağlamda söylem ile düşünce arasındaki yakın ilişkiyi görmüş ve toplumun sorun saymadığı bir takım dilsel durumlara dikkat çekerek farkındalık oluşturmaya çalışmıştır. Onun bu farkındalık çabasını “isim koyma, rüya tabiri, fal ve uğursuzluk” konularındaki söylem ve eylemlerinde görmek mümkündür. Çocuklara konulan isimlerin insan zihinde olumsuz çağrışımlar yapabileceğine, hayata olumlu etki etmesi beklentisiyle konulan isimlerin umulanın tersine durumlara sebep olabileceğine işaret eden Hz. Peygamber, bir anlamda isimlerin toplumsal yaşamda çok fazla yer ettiğini, sürekli telaffuz edildiğini, bunun da insanların kötü anlamli isimlere sürekli maruz kalmalarına sebep olduğunu dile getirmiştir. Bunun dışında İslam toplumunun cahiliye döneminden getirdiği uğursuzluk anlayışını, fal/hayra yorma ile değiştiren Hz. Peygamber'in bu müdahalesi inşa etmeye çalıştığı yeni ruh ve düşünce dünyasında olumsuzluklara yer vermeme gayretinin bir sonucu olarak algılanmalıdır. Hz. Peygamber'in dil ve düşünce arasındaki ilişkiye dair en net mesajlarından biri de rüya tabirleri konusundadır. O, kötü rüyaların anlatılmasını istememiş, iyi rüyaların da hayra yoracak kişilere anlatılmasını tavsiye etmiştir. Bu tavsiyenin hikmetlerinden birinin de rüyaların pozitif bir dil ile yorumlanmasını temin etmek olduğunda şüphe yoktur. Zira olumsuz yorumun rüyasını anlatanın ruh dünyasında negatif karşılık bulması mümkün olduğundan Hz. Peygamber bu durumun önünü almak istemiştir. Bu bağlamda bu çalışma, söz konusu üç konu özelinde Hz. Peygamber'in dil ile düşünce arasındaki kurguladığı bağı incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Olumlu Dil ve Düşünce, İsim Koyma, Rüya, Uğursuzluk.

Abstract

Islam has implemented various measures to protect the physical and mental health of society. The Prophet Muhammad (peace be upon him), in particular, aimed to safeguard mental well-being. In this regard, he recognized the close relationship between speech and thought and sought to raise awareness by drawing attention to certain linguistic practices that society did not perceive as problematic. This effort can be observed in his statements and actions concerning “naming, dream interpretation, divination, and superstition.” The Prophet highlighted that names given to children could evoke

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Ana Bilim Dalı, igke33@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0434-763X, Research Article/Araştırma Makalesi, Received/Geliş Tarihi: 08/01/2025, Accepted/Kabul Tarihi: 19/03/2025, Published/Yayın Tarihi: 26/03/2025.

negative connotations in people's minds and that names intended to have a positive influence might sometimes lead to unintended consequences. By doing so, he emphasized the significant role names play in social life, pointing out that they are frequently repeated, exposing people to the meanings of negatively connoted names constantly. Moreover, the Prophet replaced the pre-Islamic superstition-based understanding of misfortune with the practice of interpreting events positively. This intervention can be seen as part of his broader effort to build a new mental and spiritual framework free of negativity. One of the clearest messages of the Prophet regarding the relationship between language and thought pertains to the interpretation of dreams. He discouraged the recounting of bad dreams and advised that good dreams should be shared with those who are capable of interpreting them positively. Undoubtedly, one of the wisdoms behind this guidance is to ensure that dreams are interpreted using positive language. Negative interpretations, after all, could leave a detrimental impact on the emotional state of the person sharing the dream. The Prophet sought to prevent such outcomes, striving to protect individuals' mental well-being. In this context, this study aims to examine the connection that the Prophet established between language and thought, specifically in the three subjects in question.

Keywords: Hadith, Positive Language and Thought, Naming, Dream, Jinx.

Giriş

Dil ve düşünce insanın mahiyetinin önemli iki unsurudur ve bu iki temel özelliği ile insan diğer canlılardan ayrılır. Tarih boyunca insanoğlunun medeniyet inşasında bu iki özelliğin etkin bir rol oynadığı görülmektedir. İnsanın iç ve dış dünyasına etki eden bu iki nitelik aynı zamanda aralarında da etkileşim içindedir ve bu etkileşim gözlemlenebilen bir mahiyet arz eder.

İnsanı “konuşan bir varlık” olarak tanımlayan felsefi ekole göre konuşmak aslında düşüncenin ürünüdür. Bu sebeple insanın konuşan varlık olması ile düşünme özelliği vurgulanmaktadır.¹ Düşüncenin insanın konuşmasına kaynaklık etmesine karşın konuşma da insan düşüncesine olumlu veya olumsuz tesir etmektedir. Bugün modern ilimlerde bu karşılıklı etkileşim etraflıca incelenmekte ve aradaki bağ her yönüyle tespit edilmeye çalışılmaktadır.

İsim koyma, rüya tabiri, fal ve uğursuzluk ile ilgili hadislerle bakıldığında Hz. Peygamber'in dil ile düşünce arasındaki bağı çok önceden fark ettiği, ferdi ve toplumsal düzlemde etkilerini tespit ettiği görülmektedir. Fakat bu hadislerin ait oldukları konu başlıklarına göre değerlendirilmesi Hz. Peygamber'in asıl vurgusunun ıskalanmasına yol açmaktadır. İsim koyma, rüya tabiri gibi başlıklar altında yer verilen hadislerin sığ ve sathi bakış açısıyla değerlendirilmesi Hz. Peygamber'in toplum ve fert psikolojisine yönelik tavsiyelerinin gölgelenmesine sebep olmaktadır. Aynı sorunun hadis şerh geleneğinde de var olduğunu söylemek mümkündür. Hadislerin birincil anlamı olması gereken bazı yorum ve çıkarımların ikincil değerlendirmeler olarak ifade edildiği görülmektedir. Fakat konuyla ilgili

¹ İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş* (Ankara: Elis Yayınları, 2022), 11-15.

hadislere maslahat ve makâsıt açısından bakıldığında ve buna modern dönem toplum bilimleri araştırmaları da eklendiğinde nebevî tavsiyelerin yönü daha iyi anlaşılacaktır.

Bu çalışma, Müslümanların cahiliye döneminde sahip oldukları inançların İslam toplumunun teşekkül sürecinde dil-düşünce arasındaki etkileşime olumsuz etkilerini ele alması yanında bu olumsuzluk karşısında Hz. Peygamber'in tavsiye ve müdahalelerini de incelemeyi hedeflemektedir. Hz. Peygamber'in emir ve tavsiyelerinin görünenin ötesinde bir derinliğe sahip olduğu fikrini merkeze alan bu makale, isim koyma geleneğinin çocuklara sadece güzel isim koymaktan ibaret olmadığına, bu anlama sıkıştırılmaması gerektiğine, aksine söylemin düşünceye etkisine vurgular içeren yönlerinin olduğuna, uğursuzluk hakkındaki hadislerin ise itikadi hataların düzeltilmesinin ötesinde uğursuzluğa yorulabilecek söylemlerin psikolojik ve sosyolojik etkilerine dikkat çekme amacı gütmektedir. Araştırmanın hadisleri yüzeysel bir şekilde ele almayı arka planda var olduğu düşünülen ruhsal ve toplumsal mesajları merkeze alma çabası önemlidir. Zira Hz. Peygamber, toplumsal bilinci yeni baştan tesis etmeye çalışırken öncelikle hayatın dışına atılan hakikatleri tekrar geri kazandırmayı hedeflemiş ve nübüvvet sonrası ömrünün sonuna kadar bu yolda mücadele etmiştir. Hakikati olmayan inanışların, bu inanışlara göre şekillenen dilin verdiği zararın farkında olan Hz. Peygamber, bir uyanış, bir bilinçsel farkındalık oluşturabilmek için mücadele etmiştir. Onun bu mücadelesinin anlaşılır kılınması makalenin en önemli hedefleri arasında yer almaktadır.

Çalışmada üç ana başlık altında toplanan hadisler içeriklerine göre alt başlıklara ayrılarak analize tabi tutulmuş; alimlerin konu ile ilgili görüşleri nakledilerek sorun ve çözüm ile ilgili tespitler paylaşılmıştır. Ayrıca konuyla ilgili müstakil akademik bir çalışmanın varlığı araştırılmış, herhangi bir bulguya rastlanamamıştır. Sadece Karabük Üniversitesinde 2023 yılında Muhammed Hayani tarafından “بناء التفكير الإيجابي في السنة النبوية” “*Nebevi Sünnet'teki Pozitif Düşünce Oluşturmakla İlgili Hadislerin Tahlili*” isimli Arapça bir doktora tezi yazılmıştır.² Tezde “uğursuzluk, fal ve isim koyma” başlıkları yer almaktadır. Fakat bu tezin doğrudan olumlu dil ve düşünce arasındaki ilişkiyi araştırma hedefi olmadığı, çalışmamızda yer alan ana temaların bir kısmını yüzeysel olarak ele aldığı görülmüştür.

1. Olumsuz Çağrışımlar

1.1 İsim Koyma

Hz. Peygamber yirmi üç yıl peygamberlik görevini icra ederek fert ve toplum hayatında birçok değişiklikler yapmış, toplum birliğini bozan, inananların ruh haline olumsuz etki eden unsurları teker teker ortadan kaldırmıştır. Haksız yere insan hayatına son verme gibi büyük

² Muhammed Hayani, *Nebevi Sünnet'teki Pozitif Düşünce Oluşturmakla İlgili Hadislerin Tahlili* (Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023).

sorunlardan ruh sağlığını bozma ihtimali olan basit şeylere kadar köklü değişiklikleri hayata geçirmekte tereddüt etmeyen, çevresinde duyduğu, fark ettiği rahatsız edici isimlere de müdahale eden Hz. Peygamber, bazı isimleri anlamlarının kötü olmasından, bazılarını şirk ve günah unsuru içermesinden ve bir kısmını ise insan psikolojisine muhtemel olumsuz yansımalarından dolayı değiştirmiştir. İslam toplumunun sağlıklı bir hayat sürmesini önceleyen Hz. Peygamber, risâleti boyunca Müslümanlara hem beden hem de ruh sağlığı ile ilgili tavsiyelerini dile getirmiştir. Bugün Dünya Sağlık Örgütünün benimsediği “Sağlık yalnız hastalık ve sakatlık hali değil, bedenen, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir.”³ düsturu da O'nun bu tutumu ile örtüşmektedir.

Şahıs isimleri ile yakından ilgilenen Hz. Peygamber'in Semüre b. Cündeb'e (öl. 60/680) ad koyma konusunda “Sakin çocuğuna/kölene⁴ Yesâr/Kolay, Rabâh/kazançlı, Necîh/başarılı ve Eflah/Kurtulan isimlerini koyma. Sen ‘O burada mı?’ dersin de o adam orada olmayınca sorduğun kimse de ‘hayır’ der.”⁵ buyurarak yaptığı uyarı, bu ve benzer isimlerin⁶ kullanılmasını istemediğini göstermesi açısından dikkate değerdir. Her ne kadar bu hadis adı geçen isimlerin hoş olmadığını ifade etse de Câbir b. Abdullâh'tan (öl. 78/697) gelen rivayette Resûlullâh'ın, Ya'lâ/Yüce, Bereket, Eflâh/Kurtulan, Yesâr/Kolay, Nâfi'/Faydalı gibi isimlerin koyulmasını yasaklamak istediği fakat bir yasak getirilmeden vefat ettiğini bildiren hadis⁷ bu konuda kesin bir yasak olmadığını göstermektedir. Rivayetleri fikhî açıdan ele alan İmam Nevevî'nin (öl. 676/1277) Hz. Peygamber'in tahrîmen mekruh sayılacak bir yasaklama

³ Rukiye Yorulmaz-Ramazan Erdem, “Sağlıklı Yaşam Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve” *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi* 7/1 (2021), 57-74.

⁴ Rivayette كَلِمَاتٌ kelimesi geçmektedir. Ali el-Kârî kelimenin iki anlama da gelme ihtimalini göz önünde bulundurmıştır. bk. Nûruddîn Ebû'l-Hasen Alî b. Sultân Muhammed, *Mirkâtü'l-mefâtih şerhu mişkâtü'l-mesâbîh* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1422/2002), 7/2997.

⁵ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1412/1991), “Âdâb”, 12; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, nşr. Şuayb Arnavût (Şam: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 1430/2009), “Edeb”, 69; Ebû'l-Hasen Alî b. el-Ca'd el-Cevherî, *Müsnedü İbni'l-Ca'd*, nşr. Âmir Ahmed Haydâr (Beyrut: Dâru Nâdir, 1410/1990), 1/394; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*, nşr. Şu'ayb Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 33/266, 298, 386; Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, nşr. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994), 7/188; Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn er-Rûyânî, *Müsnedü'r-Rûyânî*, nşr. Eymen Ali Ebû Yemânî (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 1416/1995), 2/64.

⁶ Bu hadisin râvîlerinden Semure b. Cündeb yasaklanan isimlerin dört tane olduğunu daha fazla olmadığını ifade etse de Kâdî İyâz, Câbir rivayetindeki farklı isimlere dayanarak yasağın sadece bu isimler ile sınırlı olmadığını söylemiştir. İfadelerinden anlaşılan muhtemelen o, hadisteki “Sen ‘o orada mı?’ dersin de o orada olmayınca sorduğun kimse de ‘hayır’ der.” sözünün illeti mansûsa olduğu kanaatindedir. Bu sebeple yasağın isimlere özel olmadığını açıkça savunmuştur. bk. Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *İkmâlü'l-mu'lim bi fevâidi Müslim* (Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1419/1988), 7/12.

⁷ Müslim, “Âdâb”, 13.

getirmediğini fakat benzer rivayetlerde tenzihen mekruh sayılacak sözlerinin olduğunu belirtmesi⁸ yasağın hükmü hakkında bilgi vermektedir.

Hz. Peygamber'in bu isimler ile ilgili sözlerini değerlendiren İmam Begavî (öl. 516/1122), insanların olumlu anlamlarından dolayı çocuklarına bu isimleri koyduklarını, bu isimlerden uğur beklediklerini fakat farkında olmadan amaçladıklarının tersine olumsuz bir durumun ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in “*Sen ‘O burada mı?’ dersin de o orada olmayınca sorduğun kimse de ‘hayır’ der.*” şeklindeki ifadesi oluşabilecek bu olumsuz anlama açık bir şekilde işaret etmektedir. Hadisten anlaşılan muhtemel anlamı dile getiren İmam Begavî, hayatlarında olumlu sonuçlar var etmesini bekledikleri bir eylemin insanların psikolojisine, ruh sağlığına olumsuz etkileri olabileceğine değinmiş, bu isimlere sahip birisine seslenildiğinde “*Yesâr/Kolay burada yok.*” veya “*Necîh/Başarılı kimse burada değil.*” şeklinde verilecek cevabın insanlarda negatif düşüncelerin oluşmasına sebep olma ihtimalinden de söz etmiştir. Böyle bir durumun olmasını istemeyen Hz. Peygamber, bu gibi isimlerin koyulmasını hoş karşılamamıştır.⁹ Yüzeysel okumada böyle bir durumun sorun oluşturmayacağı düşünülebilir. Belki de sahabe Hz. Peygamber'in endişelendiği ölçüde risk altında bile değildi. Hatta böyle bir ihtimal akıllarına bile gelmiyordu. Fakat Hz. Peygamber belki de pratikte karşılığı olmayan bir durum hakkında bile ikazını yapmakta, söylemin olumsuz bir olguya dönüşmesini engellemeye çalışmaktaydı. Uğursuzluk konusunda ele alınacağı üzere İslam öncesi cahiliye toplumunda doğa üstü güçlere inanç çok yaygındı. İslam geldikten sonra özellikle Hz. Peygamber bu inanç ile mücadele etmiştir. Yukarıdaki hadis de “olumlu anlama sahip isimler koymanın kadere tesir edeceği” cahiliye inancının İslam toplumunun ilk dönemlerinde varlığını devam ettirdiğini göstermektedir.¹⁰ Böyle bir düşüncenin beklenenin aksine bir duruma sebep olmasına işaret eden Begavî'nin bu bağlamda İbn Zencûye'den (ö. 251/865) yaptığı nakil dikkate değerdir. Çocuklarına bu isimleri koymuş bir ailenin bunları değiştirmesi gerektiğini söyleyen İbn Zencûye, değiştirme yoluna gidilmemesi durumunda “*Yesâr/kolay orada mı?, Bereket orada mı?*” diye bu isme sahip kişiler

⁸ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Sahîhu Müslim bi şerhi'n-Nevevî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1349/1930), 14/119. Ayrıca Hz. Peygamber'in kölelerine bu isimleri vermesinin bu isimleri koymanın caiz olduğunu göstermek için yapılan bir eylem olduğu ifade edilmiştir. bk. Muhammed Enver el-Keşmîrî, *Feydu'l-bârî 'alâ sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1426/2005), 6/402.

⁹ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Şerhu's-sünne* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403/1983), 12/338.

¹⁰ İbn Hibbân bu ikazın geldiği dönemin henüz Cahiliye izlerinin tam anlamıyla silinmediği bir zaman dilimine denk geldiğinden bahsetmektedir. Cahiliye Dönemi insanların bu isimleri koymak sureti ile o isimlerdeki anlamların gerçekleşeceğine inandıklarını belirten İbn Hibbân, bu düşüncenin İslam'ın ilk dönemlerinde Müslümanlar arasında da kabul gördüğünü vurgulamakta ve böyle bir düşüncenin tevhit inancına aykırı olduğunu dile getirmektedir. bk. Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993), 13/15\ . Ayrıca bk. Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-Tîbî, *el-Kâşif 'an hakâiki's-sünen* (Mekke-Riyad: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1417/1997), 10/3084.

sorulduğunda “Burada yok, çıktı.” yerine “Allah’a hamdolsun! Aradığınız her şey burada, birazdan geliyor.” denilmesinin daha uygun olacağını ifade etmiştir.¹¹ Onun bu sözleri de olumsuz söylemden kaçınılması gerektiğini göstermektedir. Aslında “Burada mı?” sorusuna cevap veren, sorulan insanın orada bulunmadığını kastetmektedir ve soran da bunu açık bir şekilde anlamaktadır. Belki de soran ve cevaplayanın aklına böyle bir ihtimal hiçbir zaman gelmemiştir ve gelmeyecektir. Fakat Hz. Peygamber böyle bir konuşmanın direkt etkisi olmasa da dolaylı yoldan bilinç altına etki edeceğini fark etmiş olabilir. Bu da onun hikmetli ve derinlikli düşündüğünü gösteren bir örnektir.

Yukarıdaki bilgilerden hadislerde dile getirilen isimlerin hayata olumlu etkileri olacağı inancıyla koyuldukları anlaşılmaktadır. Zira cahiliye döneminde böyle bir inanca göre hareket edildiği ve sonrasında bu inancın İslam ümmeti arasında varlığını koruduğu açıkça görülmektedir. Bu rivayetlerin dikkat çeken yönlerinden biri de Hz. Peygamber'in kişisel ve toplumsal hayata olumsuz bir şekilde etki etme ihtimali olan dilsel olgulara karşı takındığı tavidir. İsimler ile ilgili açıklamalarının bu bağlamda değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Onun isim koyma özelindeki açıklama ve uyarıları söylem ile düşünce arasındaki güçlü bağa ışık tutmaktadır. Burada vurgulanması gereken noktalardan biri de Dünya Sağlık Örgütünün sağlık tanımındaki “Sosyal yönden tam bir iyilik halidir.” ifadesinin Hz. Peygamber'in isimler üzerinden vermek istediği mesaj ile paralellik arz etmesidir. Sosyal yönden tam bir iyilik halinin var olabilmesi için soruna sebep olması muhtemel şeylerin bertaraf edilmesi önem arz etmektedir.

1.2 Negatif Niteleme

Hz. Peygamber'in “Sizden biri içim habis/pis-kötü oldu demesin. Bunun yerine içim daraldı¹² desin.”¹³ şeklindeki hadisi olumlu dil ve düşünceyi var etme çabalarına işaret eden rivayetlerden bir diğeridir. Hadiste geçen “حَبِثْتُ” kelimesi ile “لَقَسْتُ”kelimelerinin anlamlarının aynı olmasına rağmen aralarında ufak bir fark olduğu için Hz. Peygamberin

¹¹ Begavî, *Şerhu's-sünne*, 12/338.

¹² Bu hadiste “içim daraldı” diye tercüme edilen cümlenin Arapçası لَقَسْتُ نَفْسِي şeklindedir. Bu cümledeki لَقَسْتُ fiilinin anlamı ile ilgili birbirine yakın birden fazla görüş bulunmaktadır. Tercümede İbnü'l-Arabî'nin açıklaması tercih edilmiştir. bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbü'rî, *Ma'rîfetü 'ulûmi'l-hadîs* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1397/1977), 91. İbn Hacer bu kelimenin “neşeli olmamak, üzüntülü olmak, keyifsiz olmak” gibi anlamlara geldiğinden söz etmiştir. bk. Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1426/2005), 1/41.

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, nşr. Muhammed b. Züheyr b. Nâsır (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), “Edeb”, 100; Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, “el-Elfâz mine'l-edeb ve gayrihâ”, 2250; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 40/289, 42/487, 43/100, 43/411; Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, nşr. Târik b. 'Ivedullah b. Muhammed-Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî (Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1415/1995), 3/12, 3/99

böyle bir değişikliği uygun gördüğü söylenmiştir.¹⁴ “خبثت” kelimesinin “pis olmak” anlamının yanı sıra fısk, küfür, dinde bozukluk¹⁵ gibi bir Müslümana sıfat olması da uygun düşmeyen anlamları bulunmaktadır. İnsanın bu anlamlara sahip bir kelimeyi kendisine nispet etmesinin elbette ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olacaktır.

Söz konusu hadisi değerlendiren İbn Hacer (öl. 852/1449) önemli noktalara temas ederek, “خبثت - لَقَسْتُ” kelimeleri ile ilgili görüşleri ve tartışmaları aktardıktan sonra İbn Ebû Cemre (öl. 699/1300 [?]) şu ifadelerine yer vermiştir:

“... Hadisten kötü sıfat ve isimlerin kullanılmaması ve çirkin olmayanların tercih edilmesinin müstehâb olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar bu iki kelimenin anlamları bir olsa da خبثت kelimesinin anlamı çirkindir ve kişinin kastettiği anlamdan daha fazla olumsuz anlamlar içerir. لَقَسْتُ kelimesi ise böyle değildir. Bu kelime ‘midenin dolu olması’ anlamındadır. Ayrıca burada kişinin güzel bir fal¹⁶ ile herhangi bir şekilde kendisi için hayır istemesine işaret vardır. Bununla ne zaman fırsat bulursa kötülüğü kendisinden uzaklaştırmak ister. Öyle ki farklı anlamları içeren lafızların kullanımın da bile kendisi ile kötü insanlar arasında oluşacak (sözel) bağı kesmek ister. Zayıf bir kimseye durumu sorulduğunda ‘iyi değilim’ dememesi de bunun gibidir. Aksine ‘zayıfım’ demeli ve kendisini iyi insanlar dışında tutmamalıdır.”¹⁷

İbn Ebû Cemre'nin bu sözleri hadiste olumlu söyleme vurgu yapıldığını göstermektedir. Hz. Peygamber kişinin niyet ve kastı farklı olsa da kendisine kötü anlama gelebilen bir kelimeyi nispet etmemesini istemiştir. O, böylece insanların düşünce ve zihin dünyalarını korumaya çalışmıştır. O'nun bu çabaları modern dönemde çok daha iyi anlaşılmaktadır. Kaygı, endişe ve depresyonun arttığı günümüzde kişinin olumsuz söylemlerden uzaklaşması, benlik algısına zarar verecek düşüncelere sebep olan konuşmalardan sakınması tavsiye edilmektedir. Bugün pozitif psikolojinin de sıklıkla “pozitif dil” kullanmanın insanın düşünsel hayatına olumlu katkısına vurgusu yaygın olarak bilinen bir hakikattir. İşte bu noktada hadis, masum görülebilecek bir niyet ile yapılırsa bile negatif söylemin fert ve toplum üzerinde istenmeyen sonuçlara sebep olabileceğine işaret etmektedir. Beşerî planda hiçbir eğitim-

¹⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî el-Kirmânî, *el-Kevâkibu'd-derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1401/1981), 22/41; Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Hüseyin b. Hasen er-Remlî el-Makdisî, *Şerhu süneni Ebî Dâvûd* (Mısır: Dâru'l-Fellâh, 1437/2016), 19/112.

¹⁵ Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-mu'lim bi fevâidi Müslim*, 3/142; Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî, *et-Tevdîh li şerhi'l-câmi'i's-sahîh* (Şam: Dâru'n-Nevâdir, 1429/2008), 9/91.

¹⁶ “Güzel bir fal” ifadesi hadislerde de kullanılan bir tabirdir. Bununla kastedileni Hz. Peygamber “Duyduğunuz güzel bir sözdür.” diyerek açıklamıştır. bk. Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, “Tıb”, 44. Bu çalışmada bu ifade pozitif söylem ve iyimserlik hali olarak değerlendirilmektedir.

¹⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 10/564.

öğretim sürecine tabi olmayan Hz. Peygamber'in böyle incelikleri dile getirmiş olması da ayrıca dikkate değerdir.

1.3 Hoş Olmayan İsimleri Değiştirme

Hz. Peygamber bazı sahâbî isimlerini anlamları kötü olduğu için bazılarını ise olumsuz bir algı oluşturduğu için başka isimlerle değiştirmiştir.¹⁸ Daha önce ifade edildiği üzere Resûlullâh olumlu beklentiler ile isim koyulmasına itiraz etmiş, umut edilenin aksine durumların ortaya çıkabileceğine işaret etmiştir. Resûlullâh'ın hoş karşılamadığı isimleri değiştirmesi, onların yerine güzel isimler koyması “güzel fal” olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında “Güzel isimleri, ifade ettikleri güzellikler hayat bulsun diye koymuştur.” sözleri ile yorumlayan alimler de olmuştur.¹⁹ Hz. Peygamber'in isim değiştirmedeki maksadının böyle yorumlanması doğru değildir. Zira Resûlullâh böyle bir durum oluşmaması için “Necîh, Rebâh” vb. isimlerin koyulmamasını istemiştir. Allah'tan başka hiçbir varlığın insan hayatına doğrudan bir tesiri yoktur. Bu hakikati İslam toplumuna yerleştirmek isteyen Hz. Peygamber, müminlere çocuklarına uğur umarak isim koymamalarını tembihlemiştir. İbn Hacer de bu durumu “*Fal, mutluluk veren şeylere özel bir kullanımdır. Fakat bunlar, hayata tesirlerinin kastedilmesi durumunda yasaklanan ‘tıyare/uğur’ kapsamına dâhil olacaktır.*” Cümleleri ile dile getirmiş ve iki durum arasındaki farkı ortaya koymuştur.²⁰ İbn Hacer'in bu tespiti önemlidir. Çünkü insan hayatına olumlu tesir edeceği umularak isim koyulmasına razı gelmeyen Hz. Peygamber'in, hoş olmayan isimleri güzel anlamlı isimlerle değiştirirken böyle bir beklenti içinde olması düşünülemez. İşte bu noktaya dikkat çeken İbn Hacer, Resûlullâh'ın güzel isim koyarken bu isimlerden olumlu da olsa bir beklenti içine girmediğini vurgulamıştır. Buna göre Hz. Peygamber'in uğur beklentisi olmadan anlamı kötü, çirkin olan isimleri güzelleri ile değiştirdiğini, söylendiğinde insan zihninde olumsuz çağrışımlara sebep olmaması için bu değişiklikleri yaptığını kabul etmek daha doğru olacaktır. İbn Battâl (öl. 449/1057) uğursuzluk konusunu açıklarken olumlu dil kullanmak ile ilgili şunları dile getirmiştir:

“Allah insanların gönlünde güzel kelimeye, güzel fala muhabbeti ve ona ünsiyeti var etti. Yine insanlara müjdeye sevinme ve güzel manzaradan hoşlanma duygusunu verdi. İnsanın berrak bir suyun yanına gelmesi ondan içmese bile hoşuna gider. Aynı

¹⁸ Geniş açıklama için bk. Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellah İsmâîl es-San'ânî, *et-Tenvîr şerhu Câmi'i's-Sagîr*, thk. Muhammed İshâk Muhammed İsmâîl (Riyâd: Dâru's-Selâm, 1432/2011), 1/397-405.

¹⁹ Bu görüş için bk. San'ânî, *et-Tenvîr*, 8/606.

²⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 10/215.

şekilde insan güzel bir bahçeye gelince oradan faydalanmasa bile bahçe ona mutluluk verir.”²¹

İbn Battâl'ın sözlerinde insan ruhunun etkilendiği iki olguya dikkat çektiği görülmektedir. Güzel manzaranın insan gönlüne hoş geldiğinden söz eden İbn Battâl'ın güzel isim konulması ile ilgili nebevî sünnetten söz ederken güzel sözün tesirinden bahsetmesi Hz. Peygamber'in uğur beklentisiyle isimleri değiştirmedeğini, güzel söz duymanın insan tabiatına hoşluk verdiği için böyle yaptığını ifade etmesi açısından önemlidir.

İnsan fitratına dikkat çeken İbn Battâl, insanın ruh halini etkileyen doğal durumları örnek olarak zikretmiştir. Bu sözleri ile o, pozitif söylemin, düşüncenin ve göze hitap eden bir güzelliğin insan ruhuna olumlu tesir edeceğini ifade etmiştir. Bu noktadan hareketle nebevî tedbir ve uyarıların insan ve toplum ruh sağlığını korumak için alınan önlemler olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber ruh ve düşünce dünyasına olumsuz etkileri olabilecek isimleri değiştirerek insanlara söylem ile zihin dünyası arasındaki etkileşimi göstermek istemiştir. Eşi Berre'nin ismini Cüveyriyye (öl. 56/676) olarak değiştirmesi²² toplumsal hayatta sıradan kabul edilen basit bir şeyin bile aslında ciddi bir öneme sahip olabileceğini göstermektedir.²³ Alimlerin ifade ettiğine göre Hz. Peygamber iki sebepten dolayı eşinin ismini değiştirmiştir. Birincisi Berre “hayırlı, sâliha kadın” anlamına gelmektedir.²⁴ Bu isim, kişinin kendisini temize çıkarma anlamına geldiği için Hz. Peygamber “*Nefislerinizi temize çıkartmayın. Allah sizden kimin iyi olduğunu daha iyi bilir.*”²⁵ buyurarak değiştirme gerekçesini de açıklamıştır. Değiştirmenin ikinci gerekçesi ise olumsuz çağrışım yapması olarak belirtilmiştir ki bunu “sözün düşünceye etkisi” kabilinden değerlendirmek mümkündür. Hz. Peygamber eşi Berre'nin yanından çıktığında “Berre'nin/iyi olanın yanından çıktı” denilmesinden hoşlanmazdı.²⁶ Böyle bir ifadenin olumlu bir söylem olmadığı ve insanların zihinlerinde Hz. Peygamber'in hayrı terk ettiği gibi bir anlamın oluşmasına sebep olduğu ifade edilmiştir.²⁷ Bu da göstermektedir ki Resûlullâh (a.s) alışılmış bir şey sebebiyle de olsa insanları negatif düşüncelere götürecek söylemlerden sakınmıştır. Halbuki insanlar Berre ismini çocuklarına koyuyor ve bunda herhangi bir sorun da görmüyorlardı. Belki de Hz. Peygamber'in işaret

²¹ Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk.Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003), 9/437.

²² Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, “Âdâb”, 2140.

²³ Hz. Peygamber'in Berre isimli başka kişilerin adlarını da değiştirdiğine dair rivayetler için bk. Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, “Âdâb”, 2142.

²⁴ Rıza Savaş, “Cüveyriye Bint Hâris”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 8/146.

²⁵ Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, “Âdâb”, 2142.

²⁶ Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, “Âdâb”, 2140.

²⁷ Abdüllatîf b. Firişte, *Şerhu mesâbîhi's-sünne*, thk. Komisyon (Ammân: İdâretü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1433/2012), 5/210

ettiği sakınca birçok insanın aklına bile gelmiyordu. Buna rağmen Hz. Peygamber, insanın farkında olmadan bilinç altında oluşabilecek yanlış anlamalara engel olmaya gayret etmiştir. O'nun bu psikolojik ve sosyolojik bakış açısı insan fitratını çok iyi bildiğini göstermektedir. Hz. Peygamber gerçekte ismi Berre olan bir insanın yanından çıktığı ve "Berre'nin yanından çıktı" denildiğinde insanlar bu isme sahip birisinin yanından çıktığını anlamalarına rağmen o, yine de "iyi olanın yanından çıktı" şeklinde olumsuz anlamaya yol açabilecek bir duruma izin vermek istememiştir. Günlük hayatta basit veya önemsiz gibi görünen bu noktaların zamanla büyük sorunlara dönüşebileceği bugün çok daha iyi anlaşılmaktadır. Sanayi devriminden sonra sosyal hayatın kırılma yaşadığı, dijital çağda ise çok farklılaştığı günümüzde insan zihninin olumsuz düşüncelere karşı korunması gerektiği artık herkesçe kabul edilen bir hakikattir. Diğer bir hakikat ise insanların kötümser düşünmeyi çoğunlukla farkında olmadan çevrelerinden öğrenmeleridir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in söz konusu hadislerdeki tavsiye ve uyarıları dil yoluyla olumsuzluğu birbirine öğreten ve olumsuzluğu günlük hayatta gündemde tutan bir yapının oluşmasını engelleme çabası olarak değerlendirilebilir.

2. Uğursuzluk ve Fal (İyimserlik, Hayra Yorma)

Günümüzde fal, insanın gelecekte olabilecek olaylar hakkında bilgi sahibi olmak ve öğrendiğini zannettiği kaderini istediği yönde değiştirmek, kötülüklerle karşı tedbir almak, böylece merak, teselli ve ümit duygularına cevap vermek veya sadece oyalanıp vakit geçirmek maksatlarıyla çeşitli yollara başvurarak elde ettiği şeyin anlamlarını ele alacak şekilde kullanılmaktadır.²⁸ Hadislerde ise fal, güzel söz anlamında kullanılmıştır.²⁹ Örneğin hasta bir kimse, Salim/sağlıklı isimli birisine seslenildiğini duyduğunda kendisinin de iyi olacağını düşünebilir. Uğursuzluk ise falın tersine negatif söylem ve düşüncedir.³⁰ Cahiliye döneminde insanlar tabiat varlıklarının güçleri olduğuna inanır ve Allah'a rağmen insanlara etki edeceğini kabul ederlerdi. Hz. Peygamber bu düşüncüyü reddetmiş ve bunun İslam'a uygun bir inanç olmadığını belirtmiştir.³¹

Allah'tan başka varlıkların insanlar üzerindeki olumsuz etkilerini "Uğursuzluk yoktur." ifadesi ile reddeden Hz. Peygamber, falın ise güzel ve olumlu anlamlı bir kelime olduğunu "Sizden birinizin duyacağı pozitif anlamı olan bir kelimedir."³² buyurarak açıklamıştır. Hatta Enes b. Mâlik (öl. 93/711-12) O'nun bir ihtiyacı için dışarı çıktığında "Ey Râşid!/Aradığımı

²⁸ Ayşe Duvarcı, "Halk Kültürü Uygulamalarından Biri Olan Fal Geleneğinin Değerlendirilmesi", *Erdem* 13/37 (2001), 118.

²⁹ Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, "Tıb", 44.

³⁰ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî, *Lisânu'l-'arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1993), 4/512.

³¹ Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, "Tıb" 43; Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, "Selâm", 2223.

³² İbn Hibbân, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, 13/493; Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, "Tıb" 43; Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, "Selâm", 2223.

bulan, Ey Necîh!/Başarılı”³³ sözlerini duymaktan hoşlandığını nakletmiştir.³⁴ Zira bu sözler ihtiyaç sebebiyle dışarı çıkan bir insanın zihninde olumlu çağrışımlar yapacak ve bir nebze olsun darda kalmışlık halinden kurtulması için umut verecektir.

Uğursuzluk düşüncesinin birçok olumsuz yönü yanında toplumun moral değerlerine zarar vermesi de söz konusudur. Bu kötü duruma engel olmak için Hz. Peygamber bazı tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden bir tanesi isim koymada kötü anlamlı adların tercih edilmemesidir. Çünkü isimler günlük hayatta sürekli kullanılarak gündemdedirler ve olumsuz anlama sahip olanlarının insan düşüncesini negatif yönde etkileme potansiyeli mevcuttur. Hz. Peygamber böyle bir olumsuz durumu önlemek için gayret göstermiştir. Büreyde (öl. 63/682-683) hadisi bu durumu ifade etmesi sebebiyle zikre değerlidir. O, Hz. Peygamber'in fal ve uğursuzluk ile ilgili tutumunu şu sözler ile aktarmıştır:

“Nebi (s.a.v.) herhangi bir şeyi uğursuz saymazdı. Zekât memuru göndereceğinde ismini sorardı. Hoşuna giderse seviniirdi ve sevinci yüzünde görülürdü. Eğer ismi hoşuna gitmezse bu durum yüzünden fark edilirdi. Bir köye girdiğinde köyün ismini sorardı. Hoşuna giderse bu durum yüzüne yansırıdı. Eğer köyün ismi hoşuna gitmezse hoşnutsuzluğu yüzünden anlaşılırdı.”³⁵

Rivayette açıkça Resûlullâh'ın uğursuzluğu kabul etmediği görülmektedir. Büreyde'nin rivayete “*Nebi (s.a.v.) herhangi bir şeyi uğursuz saymazdı.*” diyerek başlamasının sebebi, aktaracağı bilgilerde Hz. Peygamber'in uğursuzluğa inandığı gibi yanlış bir kanaatin oluşmasını engellemek olabilir. Bürey'de, Resûlullâh'ın güzel isimler sebebiyle sevindiğini, kötü kabul ettiği isimlerden dolayı da hoşnutsuzluğunun yüzüne aksettiğini söyleyerek o'nun, isim dahi olsa güzeli tercih ettiğini dile getirmektedir. İmam Begavî ise hadisin işaret ettiği farklı bir noktaya dikkatleri çekmiş ve Büreyde hadisini açıklarken isimlerin anlamlarının kadere tevafuk etme ihtimallerinden dolayı kötü isimlerin çocuklara koyulmaması gerektiğini vurgulamıştır.³⁶ İmam Begavî'nin bu yorumu sözün kadere dönüşmesi ile ilgili gibi görünse de negatif söylemin olumsuz düşüncelere sebep olmasıyla da ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Zira Begavî'nin sözünü değerlendiren Muzhirî (öl. 727/1327), bir kimsenin çocuğuna kötü anlama gelen bir isim koyduktan sonra o ismin anlamının ortaya çıkması durumunda insanların bu durumun isim sebebiyle gerçekleştiğine inanıp o kişiden uzaklaşarak onu uğursuz sayabileceklerini söylemiştir.³⁷ Bu açıdan değerlendirildiğinde isim koymanın insanın düşünce dünyasına etki eden hatta inanç haline gelebilecek durumlara

³³ Bu kelimeler “yolunu bulan, başarılı olan” gibi pozitif anlamlara sahiptir.

³⁴ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre(Yezîd) et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Mısır: Matba'atü Mustafa el-Bâbî, 1395/1975), “Siyer”, 47.

³⁵ Ebû Dâvûd, “Tıb”, 24.

³⁶ Begavî, *Şerhu's-sünne*, 12/177.

³⁷ el-Huseyn b. Mahmûd ez-Zeydânî el-Muzhirî, *el-Mefâtih şerhu'l-mesâbih* (Kuveyt: Dâru'n-Nâdir, 1433/2012), 5/94.

sebeup olan bir yönünün olduğu da anlaşılmaktadır. Bu bağlamda isimlerin birey ve toplum psikolojisi üzerinde olumsuz etkileri olduğunu gören Hz. Peygamber, çocuklara güzel isimler koyulmasını tavsiye ederek bu olumsuz etkileri bertaraf etmeye çalışmıştır.

Olumsuz dil kullanmanın insanın ruh ve düşünce dünyasına etkilerinin yanında, yukarıda da ifade edildiği gibi hakikate dönüşmesi de rivayetlerde dile getirilmiştir. *Muvatta*'da Hz. Ömer'den (öl. 23/644) nakledilen bir olay konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Rivayete göre Hz. Ömer birisine ismini sorar. Adam da "Cemre/ateş" diye cevap verir. Kimin oğlu olduğunu sorduğunda "İbn Şihâb/alevin oğlu" cevabını alır. Kimlerden olduğu sorusuna Cüheyne kabilesinin bir kolu olan "Huraka'dan/yananlardan" cevabını duyan Hz. Ömer, "Evin nerede?" diye sorar. Adam volkanik bir bölge olan "Harratü'n-nâr" der. Hz. Ömer "Hangisi?" diye sorunca da adam alevli anlamına gelen "Zâtü lezâ bölgesinden" der. Bunun üzerine Hz. Ömer "Ailenin yanına git. Çünkü onlar yandılar." buyurur. Hadisin râvîsi durumun Hz. Ömer'in dediği gibi gerçekleştiğini kaydeder.³⁸

Hz. Ömer'in bu olumsuz dil kullanan kişi ile diyalogunun tam aksi Hz. Peygamber ile Büreyde arasında geçmiştir. Büreyde'nin naklettiğine göre bir gece Resûlullâh ile karşılaştıklarında Hz. Peygamber onu tanıyamaz ve "Kimsin?" diye sorar. "Büreyde'yim." cevabı üzerine Ebubekir'e bakar ve "İşimiz düzgün oldu." der. Büreyde'ye hangi kabileden olduğunu sorması üzerine Büreyde "Eslem kabilesindenim." cevabını verir. Resûlullâh "Güvende olduk." karşılığını verir. Hangi kolundan olduğunu öğrenmek istediğinde Büreyde "Benî Sehm'den/Pay sahiplerinden" olduğunu söyleyince Hz. Peygamber "Nasibin çıktı." diyerek konuşmayı sonuna kadar hayra yorar.³⁹ Resûlullâh'ın bu diyalogunda duyduğu her şeyi hayra yoruması (tefâül) söylemin düşünceye etki edebileceğini göstermesi açısından önemlidir. Onun böyle bir dil kullanması pozitif söylemin önemini göstermesinin ötesinde olumlu konuşmanın insan hayatının merkezinde yer alması gerektiğine ince bir işaret olarak da anlaşılmalıdır.

Hz. Peygamber'in hayra yorma, iyimser söylem ve pozitif bakış açısını toplumsal bir pratiğe dönüştürme çabasının psikoloji ve sosyoloji ilimlerinin ilgi alanına girdiğini söylemek mümkündür. Zira yeni bir ilim dalı olan pozitif psikolojide iyimserlik daha çok gelecek ile ilgili olumlu düşüncelere sahip olmak diye ifade edilirken, kötümserlik ise hayata, geleceğe ve var olana negatif anlamlar yüklemek olarak tanımlanmıştır.⁴⁰ Yukarıda incelenen hadislerin verdiği mesajların bu tanımla benzerliği dikkat çekicidir.

³⁸ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Ashâbî İmam Mâlik, *el-Muvatta*, nşr. Beşşâr Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî,1417/1997), "Câmi", 61.

³⁹ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstizkârü'l-câmi' li-mezâhibi fuçahâ'i'l-emsâr ve 'ulemâ'i'l-aktâr fîmâ tezammenehü'l-Muvatta' min me'âni'r-re'y ve'l-âsâr*, thk. Abdü'l-Mu'tî Emîn Kal'acî (Şam: Dâru Kuteybe, 1414/1993), 27/235.

⁴⁰ Mehmet Yavuz Furkan Solak-Gazanfer Anlı, "İyimserlik, Stres İçeren Durumlar ve Başa Çıkma: Bir Derleme Çalışması", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/4 (Aralık 2023), 2079.

3. Rüya Tabiri

Rüyalar birçok yönüyle keşfedilmeyi bekleyen olgulardır. Kur'ân-ı Kerim ve hadisler rüyaların keşfedilmeyi bekleyen bazı noktaları ile ilgili bilgiler aktarmaktadır. Hadislerde rüyaların söylem ve düşünce arasındaki etkileşime işaret etmesi, rüya tabiri konusunun çalışmaya ayrı bir başlık olarak eklenmesini gerekli kılmıştır.

Ashâbına güzel rüyanın Allah'tan, kötü rüyanın ise şeytandan olduğunu öğreten Hz. Peygamber, rüyaların başkalarına anlatılması hakkında ise şunları söylemiştir:

“...Sizden birisi hoşuna giden bir rüya görürse bunu sadece sevdiği kişiye anlatsın. Kötü bir rüya gördüğünde ise bu rüyanın ve şeytanın şerrinden Allah'a sığınsın ve üç kere üflesin. Kötü rüyayı da kimseye anlatmasın. Çünkü o rüya ona zarar veremeyecektir.”⁴¹

Hadiste Hz. Peygamber güzel rüyanın anlatılmasını, kötü rüyanın ise anlatılmamasını tavsiye etmesinin yanında, güzel ve hoş olan rüyanın gelişi güzel herkese anlatılmamasını, anlatılacaksa sevilen birisine anlatmasını emretmiştir. İyi rüyaların sevilen kişilere anlatılması ile ilgili nebevî tavsiyeyi değerlendiren Mâzerî'nin (öl. 536/1141) “*Tahminime göre bu ondan hoşlanmayan birisine anlatması durumunda çirkin bir yorum yaparak onu üzmesinden sakındırmak içindir...*”⁴² şeklindeki yorumu olumsuz söylemin insanın ruh dünyasındaki etkilerine dikkat çekmektedir. Mâzerî bu bakış açısıyla kötü rüyayı yorumlayan kimsenin hoş olmayan yorumlar yapması durumunda karşısındaki kişinin ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceğini belirtmiştir. Mühelleb b. Ebû Sufre'nin (öl. 435/1044) konuyla ilgili yorumu da rüyaların kötü ahlaklı kimselere anlatılması durumunda moral değerlere zarar verme endişesini dile getirmektedir. İyimserlik ile yorumlanmayan rüyanın kişiyi karamsarlığa sevk edeceğinden bahseden Mühelleb, bu durumun kişinin hayatını olumsuz yönde etkileyeceğini ve kişinin bu durumdan kurtulma umudunun köreleceğini belirtmiştir.⁴³ Her iki hadisin yorumlarının ortak paydasının söylem-düşünce arasındaki etkileşim olduğu açıkça görülmektedir. Bu hadislerin farklı bakış açıları ile değerlendirilmesi elbette mümkündür. Fakat hem Mâzerî'nin hem de Mühelleb'in yorumları da hadislerin muhtemel manaları arasındadır ve böyle yorumlanması önünde bir engel bulunmamaktadır. Bu noktadan hareketle Hz. Peygamber'in rüyaların anlatılması ile ilgili ortaya koyduğu prensibi, pozitif söylemin düşünceye etkisi bağlamında değerlendirmek mümkündür.

⁴¹ Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, “Ta'bîr”, 46.

⁴² Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Ömer et-Temîmî es-Sıkkîlî el-Mâzerî, *el-Mu'lim bi fevâidi Müslim*, thk. Muhammed Şâzelî Neyfel (Cezâir: el-Müessesetü'l-Vataniyye, 1412/1991), 3/202.

⁴³ Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003), 9/558.

Resûlullâh'ın "...Sizden birisi hoşuna giden bir rüya görürse bunu sadece sevdiği kişiye anlatsın." sözü hakkında alimlerin yorumlarına bakıldığında bu hadisi Hz. Peygamber'in "Rüya yorumlanmadığı sürece kuşun ayağında asılıdır. Yorumlandığında düşer..."⁴⁴ sözüyle tefsir ettikleri görülmektedir. Hadisi yorumlayan muhaddislere göre insanların gördükleri rüyaların iyiye ya da kötüye yorulması mümkündür ve hangi şekilde olursa olsun yorumun gerçeğe dönüşme ihtimali vardır. Bu sebeple rüyaların sevilen kişilere anlatılıp yorumlatılması önemlidir. Çünkü rüya sahibinin sevdiği kişi onu üzecek bir yorumdan sakınacak ve böylece olumsuz bir durumun oluşmasına imkân vermeyecektir. Kişiyi çekemeyen, düşmanlık besleyen birisinin ise negatif yorum yapma riski her zaman bulunmaktadır. Konuyu değerlendiren İmam Nevevî'nin, rüya tabirinin kişinin kaderine dönüşmediği durumlar olabileceğini fakat böyle bir durumda bile olumsuz yorumların kişiyi üzeceğini ve rahatsız edeceğini dile getirmiş olması⁴⁵ pozitif söylem ile düşünce arasındaki bağa işaret olarak anlaşılabilir.

Hz. Peygamber'in rüyaların iyimser, olumlu ve hayra yorumlararak yorumlanması, kötü rüyaların ise anlatılmaması yönündeki tavsiyeleri hayatla ve gerçekle barışık iyimser bir toplum inşa çabasıdır. Zira iyimserlik hayata olumlu bakmaktır.⁴⁶ Tekraren ifade etmek gerekir se Hz. Peygamber'in rüya tabiri yapılırken olumlu ve pozitif bir dil kullanılmasını tavsiye etmesi, fertlerin ve toplumun ruh sağlığını korumaya yönelik bir tedbirdir. Zira hayata olumlu bakmanın, kişiyi birçok stres ve psikolojik sorunlardan koruduğu bir gerçektir. Ruh sağlığını etkileyen birçok unsurun yanında insanların ağızından çıkan kelimeler de insan psikolojisi üzerinde etkilidir.

Sonuç

Bu makalede Hz. Peygamber'in "isim koyma, rüya tabiri, fal ve uğursuzluk" konularındaki tavsiyeleri ve bu tavsiyelerin dil ile düşünce arasındaki ilişkiye işareti incelenmiştir. İsimlerin insan düşüncesine tesirinin farkında olan Hz. Peygamber, çocuklara insanların zihninde olumsuz düşüncelere sebep olabilecek kötü isimlerin koyulmasını istemiş ve birtakım isimlerin olumsuzluklarına dikkat çekmiştir. Ayrıca anlamı güzel olsa da kötü çağrışımlara sebep olma ihtimali bulunan güzel isimleri dahi değiştirmiştir. Bununla birlikte birçok insanın çok fazla önemsemeyerek "rüya" deyip geçtiği ancak yine de ayırım yapmadan herkese anlatmaktan geri durmadığı rüyaların da insan psikolojisine olumsuz etkileri olabileceğine işaret etmiştir. Rüyaların kötüsünün anlatılmamasını, iyilerinin de olumlu yorumlar yapacak kimselere anlatılmasını tavsiye etmesi ise pozitif düşüncenin hâkim olduğu bir dünya inşa etme çabası olarak değerlendirilmektedir. Cahiliye düşüncesinin bir

⁴⁴ Ebû Dâvûd, "Edeb", 95.

⁴⁵ Nevevî, *Sahîhu Müslim bi şerhi'n-Nevevî*, 15/18.

⁴⁶ Fatma Sapmaz-Tayfun Doğan, "Mutluluk ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak İyimserlik" *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8/Sayı 3, (Aralık 2012), 64.

kısmını henüz üzerinden atamamış ashâbına uğursuzluğun olmadığını söylemesi ve bunun yerine “güzel söz” söylenmesinin daha iyi olacağına ısrar etmesi de aynı şekilde güzeli konuşan ve hayata güzel bakan bir toplum ve insan profili oluşturma gayreti olarak anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber bir taraftan cahiliye inançlarını yıkmış diğer taraftan da bu inançlar etrafında var olan olumsuz söylemi de ortadan kaldırmak için mücadele etmiştir. Cahiliye döneminin vahyin ışığından uzak, hikmetten, irfandan ve ferasetten yoksun dönemlerinde ortaya çıkan anlayışları, Hz. Peygamber tarafından tespit edilerek kaldırılmış ve yerine insan fitratına uygun inanç ve düşünce sistemleri yerleştirilmiştir. Toplumun enerjisini sömüren uğursuzluk inancı bunlardan bir tanesidir. Bu inanç İslam öncesi toplumda kendini çok farklı şekillerde göstermiştir. İsimlerin uğur ve uğursuzluk getirdiğine inanan insanların bu durumdan etkileneceğini fark eden Hz. Peygamber bu noktada yaptığı ikazlar ile Müslümanlara yön vermiştir. Onun topluma bu yöndeki müdahaleleri söylem üzerinden düşüncenin korunması amacına matuftur.

İsim konusuna önem veren Hz. Peygamberin isimler üzerinden üç farklı noktada dil ile düşünce arasındaki bağa işaret ettiğini söylemek mümkündür. Hayata olumlu etkisi olacağı inancı ile isim koymanın beklenenin aksi bir durum gelişmesinde ters işlev göreceği, negatif düşüncelere yol açabileceği ilgili hadislerde dile getirilmiştir. Yine bazı kötü anlamlı isimlerin insan zihninde olumsuz çağrışımlara sebep olacağı farklı ifadeler ile vurgulanmıştır. Öte yandan “Berre” gibi olumlu anlamı olan isimlerin de yanlış anlaşılmalara, kötü düşüncelere sebep olabileceği hadislerde yer almıştır.

Hz. Peygamber, negatif düşünceyi engellemek, bunun yerine olumlu düşünmeyi öncelemek için çeşitli toplumsal inanış ve adetler üzerinden açık ve dolaylı mesajlar vermiş; isim koyma, rüya tabiri, uğursuzluk ve tefâül konularında toplumda var olan olumsuz söylemlerin insanların ruh ve düşünce dünyalarına zarar vermesini önlemek için de dikkatlerden kaçan önemli noktalarda uyarılar yapmıştır. Bu bağlamda verilen mesaj ve uyarıların olumlu dil kullanmak suretiyle pozitif düşünmeye katkı sağlama amacı güttüğünü söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*. nşr. Şu'ayb el-Arnaût vd. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Alî el-Kârî, Nûruddîn Ebû'l-Hasen b. Sultân Muhammed. *Mirkâtü'l-mefâtiḥ şerhu mişkâti'l-mesâbih*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1422/2002.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Şerhu's-sünne*. Nşr. Şuayb el-Arnaût-Muhammed Züheyr eş-Şâvîş. 15 Cilt. Beyrût: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1403/1983.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahîh*. nşr. Muhammed b. Züheyr b. Nâsır. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.

- Duvarcı, Ayşe. "Halk Kültürü Uygulamalarından Biri Olan Fal Geleneğinin Değerlendirilmesi". *Erdem* 13/37 (2001), 117-130.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. nşr. Şuayb el-Arnaût. 7 Cilt. Şâm: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009.
- Emiroğlu, İbrahim. *Klasik Mantığa Giriş*. Ankara: Elis Yayınları, 18. Basım, 2022.
- Hâkîm en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadîs*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1397/1977.
- Hayani, Muhammed. *Nebevi Sünnet'teki Pozitif Düşünce Oluşturmakla İlgili Hadislerin Tahlili*. Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî. *el-İstizkârü'l-câmi' li-mezâhibi fuçahâ'i'l-emsâr ve 'ulemâ'i'l-aktâr fîmâ tezammenehü'l-Muvaţta'* min me'âni'r-re'y ve'l-âsâr. thk. Abdü'l-Mu'tî Emîn Kal'acî. 30 Cilt. Şâm: Dâru Kuteybe, 1414/1993.
- İbn Battâl Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik el-Bekrî el-Kurtubî. *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm. 10 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2. Basım, 1423/2003.
- İbn Melek, Abdüllatîf b. Firişte. *Şerhu mesâbîhi's-sünne*. thk. Komisyon. 6 Cilt. Ammân: İdâretü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1433/2012.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-bârî bi şerhi sahîhi'l-Buhârî*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 13 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*. thk. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1414/1993.
- İbn Mülakkin, Ebû Hafis Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısrî. *et-Tevdîh li şerhi'l-câmi'i's-sahîh*. nşr. Dâru'l-Fellâh. 36 Cilt. ŞâmŞâm: Dâru'n-Nevâdir, 1429/2008.
- İbnü'l-Ca'd, Ebü'l-Hasen Alî el-Cevherî. *Müsnedü İbni'l-Ca'd*. nşr. Âmir Ahmed Haydâr. 5 Cilt. Beyrût: Dâru Nâdir, 1410/1990.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî. *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1414/1993.
- İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. el-Yahsubî. *İkmâlü'l-mu'lim bi fevâidi Müslim*. nşr. Yahyâ İsmâîl. 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1419/1988.
- Keşmîrî, Muhammed Enver. *Feydu'l-bârî 'alâ sahîhi'l-Buhârî*. nşr. Muhammed Bedr Âlim el-Maratî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Kirmânî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî. *el-Kevâkibu'd-derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2. Basım, 1401/1981.
- Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Ashâbî. *el-Muvatta*. nşr. Beşşâr Ma'rûf. Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2. Basım, 1417/1997.
- Mâzerî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Ömer et-Temîmî. *es-Sıkillî el-Mu'lim bi fevâidi Müslim*. thk. Muhammed Şâzelî Neyfel. 3 Cilt. Cezâir: el-Müessesetü'l-Vataniyye, 1412/1991.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1412/1991.

- Muzhirî, el-Huseyn b. Mahmûd ez-Zeydânî. *el-Mefâtih şerhu'l-mesâbih*. thk. Komisyon. 6 Cilt. Kuveyt: Dâru'n-Nâdir, 1433/2012.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *Sahîhu Müslim bi şerhi'n-Nevevî*. Nşr. İdâretü Muhammed Muhamed Abdüllatîf. 18 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1349/1930.
- Remlî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Hüseyin b. Hasen el-Makdisî. *Şerhu süneni Ebî Dâvûd*. nşr. Komisyon. 20 Cilt. Mısır: Dâru'l-Fellâh, 1437/2016.
- Rûyânî, Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn. *Müsnedü'r-Rûyânî*. nşr. Eymen Ali Ebû Yemânî. 3 Cilt. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 1416/1995.
- San'ânî, Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellah İsmâîl. *et-Tenvîr şerhu Câmi'i's-Sagîr*. thk. Muhammed İshâk Muhammed İsmâîl. 11 Cilt. Riyâd: Dâru's-Selâm, 1432/2011.
- Sapmaz Fatma - Doğan Tayfun. "Mutluluk ve Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak İyimserlik" *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8/3 (Aralık 2012), 63-69.
- Savaş, Rıza. "Cüveyriye Bint Hâris", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/146. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Solak, Mehmet Yavuz Furkan - Anlı, Gazanfer. "İyimserlik, Stres İçeren Durumlar ve Başa Çıkma: Bir Derleme Çalışması". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/4 (Aralık 2023), 2077-2089. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1282133>.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. nşr. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Mısır: Matba'atü Mustafâ el-Bâbî, 1395/1975.
- Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Kâşif 'an hakâiki's-sünen*. nşr. Abdülhamîd Hindevânî. 13 Cilt. Mekke-Riyâd: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1417/1997.
- Yorulmaz, Rukiye- Erdem, Ramazan. "Sağlıklı Yaşam Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve". *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi* 7/1 (2021), 57-74.